

Artikkelen er publisert under modellen grønn åpen tilgang (green open access). Det betyr at utgiver tillater forfatter å arkivere sin artikkel i åpne institusjonelle arkiv (egenarkivering) eller på eget eller arbeidsgivers nettsted, i den versjon og det format som ble godkjent av tidsskriftets redaksjon (akseptert versjon/tekstversjonen).

Sitering av artikkelen i APA (6th):

Sunde, I. M. (2020). Bør rettssikkerheten i politiets kriminalitetsforebyggende arbeid styrkes?.

Tidsskrift for strafferett, 20(1), 3-5. doi: <https://doi.org/10.18261/issn.0809-9537-2020-01-01>

Dette er siste tekstversjon av artikkelen, den kan inneholde ubetydelige forskjeller fra forlagets pdf-versjon.

Bør rettssikkerheten i politiets kriminalitetsforebyggende arbeid styrkes?: Ytring

Inger Marie Sunde

Politiets virksomhet dreies mot å forebygge kriminalitet. «I forkant av kriminaliteten» er slagordet, jf. virksomhetsstrategien «Politiet mot 2025». Ifølge delstrategien fra 2018 er kriminalitetsforebygging en *primærstrategi* som omfatter alle politiets virksomhetsområder (Politidirektoratet, 2018). Bruk av etterretning står helt sentralt siden forebyggingen skal være kunnskapsbasert, systematisk og målrettet. Etterretningsdoktrinen fra 2014 er alt implementert; nå skal *tiltakene* prioriteres, og et av dem er «Forebyggende sak», som er iverksatt som pilotprosjekt (Politidirektoratets brev av 21.6.2019).

Spørsmålet er om politiet er tilstrekkelig godt utrustet med regelverk og rettslig ekspertise som sikrer at den omfattende forebyggingsvirksomheten ivaretar rettssikkerheten og grunnleggende rettigheter.

Å forebygge kriminalitet innebærer å *påvirke* borgerne til å holde seg på riktig side av loven, og *forhindre* dem fra å begå lovbrudd dersom de likevel forsøker. Politiet skal ikke forebygge alene, men i et utstrakt samarbeid med andre aktører, dvs. andre offentlige etater, frivillige organisasjoner og privatpersoner. Informasjonen som innhentes gjennom etterretning, er for en stor del personopplysninger, og tiltakene rettes gjerne mot personer. Det er derfor åpenbart at både metodene for informasjonsinnhenting, informasjonsbehandlingen i seg selv, herunder utvekslingen av personopplysninger med andre forebyggende aktører, og de forebyggende tiltakene kan gripe inn i borgernes grunnleggende rettigheter.

I første rekke er det personvernet som står på spill, jf. Grunnloven § 102. Dette gjelder blant annet retten til å være i fred (også i det offentlige rom), personopplysningsvernet, og retten til uhindret kommunikasjon. Også andre rettigheter kan settes under press, som ytringsfriheten, foreningsfriheten, vernet mot usaklig forskjellsbehandling og mot nedverdiggende behandling. Inngrep må ha lovhjemmel, jf. Grunnloven § 113.

Teknologiutviklingen leder til at politiet kan innhente informasjon fra langt flere kilder og behandle informasjonen langt mer effektivt enn før. Andre offentlige etater som

Skatteetaten, NAV og samferdselsmyndighetene utnytter også teknologien, og alle har interesse av samarbeid. I det store bildet handler det om utviklingen av smarte byer, stordata og kunstig intelligens. Dette er noe av bakteppet for opprettelsen av en ny personvernkommisjon, og mange av innspillene til kommisjonens mandat (tilgjengelig på regjeringens nettside) har betydning for kriminalitetsforebygging.

Riksadvokaten påpekte behovet for en helhetlig gjennomgang av offentlige myndigheters taushetsplikt, og for en prinsipiell avveining mellom personvernet og andre interesser; Politidirektoratet tok opp behovet for å regulere automatisk beslutningstaking i politiet; Teknologirådet nevnte overvåkingspotensialet knyttet til selvkjørende kjøretøy; Datatilsynet tok opp den «digitale tatoveringen» barn påføres på grunn av omfattende løpende registrering helt fra de blir født; og mange spilte inn spørsmål rundt stordata og kunstig intelligens, dvs. teknologi som politiet bruker i økende grad.

Den rettslige ekspertisen i politiet er hovedsakelig konsentrert om strafferettslige og -prosessuelle spørsmål. Her har vi godt trent påtalejurister som støttes av erfarne etterforskere, detaljert lovregulering, et vell av andre rettskilder, samt et solid system for overprøving og kontroll av den høyere påtalemyndighet.

På det forebyggende området er situasjonen ganske annerledes fordi feltet hittil har vært overlatt til ildsjeler og fått lite ressurser (delstrategien, Politidirektoratet, 2018, s. 8).

Ambisjonene er likevel tydelige i retningslinjene for «Forebyggende sak», som sier at hver sak skal ha en «pilotjurist» med «bred juridisk kompetanse, [som] skal søke kriminalitetsforebyggende kompetanse og sette seg inn i rettslige rammer for kriminalitetsforebygging» (Politidirektoratets brev av 21.6.2019, s. 2).

Dette er store krav som pilotjuristen neppe kan innfri alene, og erfarne forebyggere som kan støtte juristen, synes foreløpig å være mangelvare. Den forebyggende juristen har heller ikke fått samme sakstrening som påtalejuristen. Dessuten er regelverket fragmentert og til tider uklart. Pilotjuristen har derfor langt svakere faglig og rettslig støtte for sitt arbeid enn påtalejuristen har på straffesakssiden.

Riktignok har vi politiregisterlovgivningen, som må sies å være detaljert. Men det er viktig å være klar over at den bare regulerer behandlingen av *innhentede* opplysninger, *ikke måten de innhentes på*. Forebyggende tiltak som går forut for informasjonsinnhenting, eller som

går ut på noe annet, faller utenfor, og da må man holde seg til politiloven, forvaltningsloven og spredte regler i spesiallovgivningen. Politiloven er heller ikke helt tidsmessig med tanke på dagens kriminalitetsbilde. Et praktisk eksempel gjelder adgangen til å stenge et ulovlig nettsted. Spørsmålet er om dette kan gjøres i medhold av politiloven § 7, som blant annet gir adgang til å bortvise personer, uskadeliggjøre farlige gjenstander og påby virksomhet stanset. Det sistnevnte alternativet kan ikke brukes dersom innehaveren er ukjent, og da er det behov for å kunne foreta direkte nedstengning. Hvis man skal unngå å presse ordlyden under de to første alternativene svært hardt, må dette reguleres tydeligere.

Videre mangler politiregisterlovgivningen regulering av avgjørelser basert på automatiserte prosesser, omhandlet i politidirektivet (2016/680) artikkel 11. Begrunnelsen er at «det i Norge ikke er ordninger der individuelle avgjørelser som er av betydning for den det gjelder, utelukkende er basert på automatisert behandling» (Prop. 99 L (2016–2017)). Mon det. Artikkel 11 forbyr helt automatiserte beslutninger «som har negativ rettsvirkning for den registrerte eller *i betydelig grad påvirker vedkommende*» (min uth.). Hva betyr det at en avgjørelse «i betydelig grad påvirker» en person? Politiet har tatt i bruk automatisk gjenkjenning av bilskilt, og kanskje kommer ansiktsgjenkjenning til å bli tatt i bruk i det offentlige rom. Kan man si at den gjenkjente påvirkes i betydelig grad? Etter hvilke kriterier skal dette bedømmes? Og hvordan skal borgernes rett til forklaring ivaretas, slik at det blir mulig å klage på beslutninger fra algoritmer?

Jeg mener at for å ivareta rettssikkerheten bør et relevant utdanningstilbud for forebyggende jurister utvikles, og lovverk og kontrollordninger kvalitetssikres. Forebygging har lenge vært en gjennomgripende del av politiutdanningen, men juristene har ikke et tilsvarende tilbud. Videre bør spørsmål om forebyggende måloppnåelse tas opp i offentlig debatt. Hva er kriteriene for måloppnåelse? Når er vi der at vi er tilfredse med kriminalitetsforebyggingen? Debatten bør føres uavhengig av terrortrusselen, som bestandig vil kreve særskilte ordninger. Graden av overvåking og kontroll kan nemlig øke kun som følge av ønsket om å forebygge alminnelig kriminalitet. Under vårt styresett vil null kriminalitet være resultatet av en så omfattende overvåking at det vil være en dystopi.

Spørsmålene gjelder derfor grunnleggende anliggender for borgerne og for samfunnet i stort.

Professor Inger Marie Sunde, Politihøgskolen, Oslo

Sunde er professor i rettsvitenskap ved Politihøgskolen i Oslo og leder forskergruppen «Politiet i et digitalisert samfunn». Hun var sekretær og medlem av Datakrimutvalget I og II, har utgitt fagbøkene *Lov og rett i cyberspace* (2006) og *Datakriminalitet* (2016) og publisert artikler om datakriminalitet, politiets digitale metodebruk, personvern og overvåking.

ingsun@phs.no

Politihøgskolen

Pb. 2109 Vika

0125 Oslo